

INTRODUCCIÓ

MANUEL CASTIÑEIRAS

Universitat Autònoma de Barcelona

JORDI CAMPS

Museu Nacional d'Art de Catalunya

Un dels aspectes més cridaners de l'art català dels segles XI al XIII és el seu vessant mediterrani. Aquest adjectiu no és només un simple indicatiu geogràfic sinó que suposa tot un manifest estètic i un veritable horitzó d'expectatives. Gràcies a la generositat i bona acollida dels Amics de Besalú, dins els Seminaris de Romànic, vam poder abordar aquesta temàtica dins les sessions XXI i XXII: *Ecós i objectes de Bizanci a Catalunya* (2012) i *Entre Orient i Occident. El culte a la creu a la Catalunya romànica* (2013). Això ens va permetre redescobrir tota una sèrie d'objectes i de contactes que posen de manifest que la Mediterrània durant aquest període, més que una frontera, era un pont directe entre Occident i Orient. De fet, des de ben aviat en la documentació catalana sobta la quantitat de notícies de viatges i peregrinacions vers els Sants Llocs. Així, sabem que vers l'any 1200 el comte Hug d'Empúries va visitar Terra Santa i, en conseqüència, l'any 1219 signava “un tractat amb Marsella per tenir en aquell port una nau autoritzada per a dur mercaderies a Alexandria, així com per traslladar-hi peregrins que feien el camí de Jerusalem”¹. Aquesta preciosa notícia, poc aprofitada per la historiografia històrico-artística, constitueix, en realitat, una prova de l'intens intercanvi que des del segle XI els comtats catalans van tenir amb el fenomen de la peregrinació a Jerusalem i la implicació a les croades, així com l'indici d'una nova època que portaria les velles terres catalanes a exercir un domini sense parangó en la Mediterrània baix medieval.

5

Un dels objectius del projecte de recerca *Artistas, patronos y público. Cataluña y el Mediterráneo (siglos XI-XV)*. *MAGISTRI CATALONIAE*, (MICINN HAR2011-23015), de la Universitat Autònoma de Barcelona, en el qual col·labora activament el Museu Nacional d'Art de Catalunya, és reivindicar precisament tots aquest episodis històrico-artístics que ens permeten recuperar i reconstruir aquesta xarxa mediterrània, en la qual la Catalunya medieval va desenvolupar un paper molt semblant al de terres com ara Toscana, Sicília o Venècia. És aquest context que vol retratar l'article introductori “Bizanci, el Mediterrani i l'art de 1200 a Catalunya”, en el qual, a través de l'estudi de la pintura sobre taula, es dona una nova visió de l'anomenat art 1200, amb casuístiques tan diverses com la de possibles artistes grecs vinguts a Catalunya, o bé, la d'artistes llatins que viatgen a Terra Santa i tornen amb un repertori estilístic i iconogràfic renovat.

1 A. HOMS I GUZMÁN, “Relats de peregrintatge a Terra Santa en llengua catalana. Un camí de set segles”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 76 (2003), pp. 5-43, 11.

Les aportacions dels nous investigadors, quasi tots ells pertanyents a la Universitat Autònoma de Barcelona, i majoritàriament integrats dins del projecte de recerca MAGISTRI CATALONIAE, són una prova que és encara possible elaborar nous discursos sobre vells problemes si s'apliquen noves claus de lectura que reivindiquen, precisament, aquestes llargues arrels mediterrànies de la cultura catalana. En el cas de Verónica Abenza, (“El Díptic de Jaca i la reina Felícia de Roucy”), l'autora, amplia el seu camp de recerca al Regne d'Aragó a finals del segle XI, en un moment formatiu molt important en el qual una peça bizantina, com el famós Díptic de Jaca, es converteix en l'eix ideològic i estètic d'una dinastia naixent. Per la seva banda, Laila Monge (“Els teixits bizantins a la Seu d'Urgell i el comerç del Mediterrani”) i Laia Pérez (“El drap de les Bruixes: Al-Ándalus, Sicília o Síria?”) aborden una qüestió fonamental i paradigmàtica dels estudis dels intercanvis a la conca Mediterrània: el fascinant, però controvertit tema dels teixits orientals. Els seus resultats ens ofereixen noves dades que permeten afirmar que Catalunya era un lloc privilegiat en la importació de teixits del Mediterrani Oriental, així com en el seu ús com aixovar litúrgic.

Així, si d'una banda, aquestes interessants recerques posen de manifest l'essència dinàmica i multicultural que caracteritza el paisatge Mediterrani del període, -concretada en la circulació d'artistes i l'intercanvi d'objectes-, l'aportació de Matilde Grimaldi (“Un encolpium bizantí inèdit del Tresor de la catedral de Tortosa”) evidència com aquest fenomen es perllongarà encara en els segles posteriors. De fet, és a partir del segle XIII i, en particular, d'ençà de la Quarta Croada que es veurà especialment intensificat el comerç d'objectes i manufactures d'una banda a l'altra de la Mediterrània. En aquest sentit, la difusió i expansió de tradicions estètiques i iconogràfiques d'arrel oriental i la seva recepció a la zona occidental s'explicarà, en part, precisament, gràcies a la naturalesa i intensitat d'aquests intercanvis culturals. La importància del culte i les tradicions iconogràfiques orientals de la Vera Creu i la Crucifixió influirà, com palesa l'aportació de Montse Jorba (“Les Majestats de Cerdanya: tipologia iconogràfica i filiació estilística”) en la creació de la tipologia i el desenvolupament de les cèlebres *Majestats* catalanes (*Crist triumphans*), que hauria de vincular-se directament amb la llegenda del Crist de Beirut i els objectes lligats a la peregrinació a Jerusalem, i no pas al *Volto Santo* de Lucca com fins ara s'havia defensat. En aquesta mateixa línia, Carla del Valle (“A l'entorn de la Creu. Nous plantejaments en la imatgeria romànica de la Val d'Aran”) ofereix una visió de conjunt sobre la particular tipologia de crucificats i calvaris a la Vall d'Aran, en els quals predomina la versió del Crist *patiens*.

En definitiva, a través d'una sèrie d'escenaris i d'obres que reflecteixen el diàleg dinàmic entre les estructures de poder civil i religió i les experiències artístiques occidentals i orientals, aquest número de la revista *Síntesi* ofereix una interpretació reveladora sobre la realitat del Mediterrani medieval com un teixit interconnectat a través del qual viatgen i interactuen el coneixement i la creativitat que es difonen de l'Orient cristià a l'Occident Llatí.